

РОЗДІЛ IV. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Безносюк А.М., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри бізнесу і права

Вінницький інститут Університету «Україна»

Панькевич В.М., кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри права

*Вінницький торговельно-економічний інститут
КНТЕУ*

ОБ'ЄКТ ЯК ЕЛЕМЕНТ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

OBJECT AS AN ELEMENT OF A CRIMINAL OFFENSE THAT PROVIDES CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR DOMESTIC VIOLENCE

Анотація. У статті здійснено кримінально-правову характеристику об'єкту як елементу складу кримінального правопорушення, що передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство, внесено пропозиції по удосконаленню чинної редакції Кримінального кодексу України.

Ключові слова: насильство, домашнє насильство, кримінальне правопорушення, склад кримінального правопорушення, об'єкт кримінального правопорушення.

Abstract. The article describes the criminal-legal characteristics of object as an element of a criminal offense that provides criminal responsibility for domestic violence, made suggestions to improve the current version of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: violence, domestic violence, criminal offense, corpus delicti, object as an element of corpus delicti.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 3 Основного Закону людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Одним з фундаментальних немайнових прав людини у вітчизняній правовій системі є право на сімю, з якою безпосередньо пов'язують наявність домашніх суспільних відносин та побуту. Враховуючи глибокі вікові традиції розвитку інституту сім'ї в країні, переважна більшість суспільних відносин до цього часу регулюється такими соціальними нормами неправого характеру як звичаї, мораль, релігія, культура, етика та інші. Разом з тим, такі норми в повній мірі не забезпечують належної соціальної стабільності, про що свідчать статистичні дані соціологічних досліджень, зокрема, що майже 70% жінок зазнають різноманітних форм сімейного насильства, 35% неповнолітніх систематично потерпають від жорстоких форм батьківського виховання. Понад 1/3 умисних убивств і тяжких тілесних

ушкоджень вчинюються саме в осередку сім'ї [2, с. 192]. Тому, цілком очевидним є необхідність врегулювання окремих відносин правом та надання їм правової охорони, в тому числі, кримінально-правовими засобами. Підтвердженням такої тези є криміналізація такого діяння як домашнє насильство та надання цьому явищу юридичного визначення, що, в свою чергу, обумовлює здійснення кримінально-правової характеристики його об'єкту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий внесок у теоретичну розробку проблем кримінальної відповідальності за домашнє насильство здійснили такі вчені як П.С. Біленко, О.О. Біловол, О.С. Бондаренко, А.А. Вознюк, Н.І. Гнатюк, В.В. Голіна, О.О. Гриньків, Н.В. Довгань-Бочкова, О.О. Дудоров, З.А. Загинеї-Заболотенко, О.І. Зінсу, В.О. Іващенко, О.О. Книженко, Н.І. Лесяк, Я.Г. Лизогуб, К. В. Мінакова, Т.П. Мінка, М.І. Панов, К.М. Плутицька, О.В. Степаненко, М.І. Хавронюк, О.В. Харитонова, С.В. Якимова та інші. Однак, динамічний стан правозастосування відповідної кримінально-правової норми та окремі пов'язані з цим проблеми обумовлюють необхідність проведення подальших наукових розвідок в цій царині.

Метою статті є здійснення кримінально-правової характеристики об'єкту як елементу складу кримінального правопорушення, що передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство, внесення пропозиції по удосконаленню чинної редакції Кримінального кодексу України.

Виклад основного матеріалу. В теорії кримінального права є загальновідомим, що ознаками об'єкта кримінального правопорушення є суспільні відносини, предмет і потерпілий. При чому, перша ознака об'єкта кримінального правопорушення є обов'язковою, решта виступають обов'язковим лише, коли прямо передбачені у диспозиції кримінально – правової норми. В кримінально-правовій науці існує класифікація об'єктів кримінальних правопорушень за різними підставами, при цьому однією з найпоширеніших є їх «вертикально-горизонтальна» класифікація. Так, «по-вертикалі» виділяють такі об'єкти: загальний, родовий і безпосередній; «по-горизонталі» – основний безпосередній та додатковий безпосередній, при чому останній має два підвиди– додатковий необхідний безпосередній об'єкт і додатковий факультативний безпосередній об'єкт) [3, с. 78].

З метою більш чіткої характеристики суспільно-небезпечного діяння, з'ясування суспільно-політичного змісту кримінально-протиправних посягань, встановлення місця відповідної норми у системі інших кримінальних правопорушень, кваліфікації діяння тощо, передусім слід правильно встановити родовий об'єкт кримінального правопорушення, відповідальність за який передбачена ст. 126-1 КК України. Так, в якості родового об'єкта кожного кримінального правопорушення завжди виступає окрема група однорідних тотожних суспільних відносин, що утворюють певну сферу суспільного існування, та є складовою частиною загального об'єкта [4, с. 87].

Розміщення норми, що передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство у розділі II Особливої частини чинного КК України, чи не одразу ж спричинило жваві наукові дискусії з питання обґрунтованості такої позиції. Так, А.А. Вознюк визначає основним безпосереднім об'єктом домашнього насильства суспільні відносини щодо кримінально-правової охорони фізичного та психологічного здоров'я одного з подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Додатковим факультативним об'єктом цього злочину, на його думку, можуть бути право власності, воля, честь і гідність особи, сімейні та близькі відносини тощо. Водночас, як справедливо зазначає вчений, аналіз диспозиції статті, зокрема, передбачених у

ній суспільно небезпечних діянь, свідчить про те, що основний безпосередній об'єкт цього злочину не обмежується лише здоров'ям особи. Це дає підстави для дискусії щодо місця злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, в системі Особливої частини КК України [5, с. 8].

Криміналіст О.С. Бондаренко визначає основним безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину здоров'я особи. Додатковим факультативним об'єктом можуть бути честь, гідність особи, її психічна недоторканість, сімейні відносини тощо. При цьому, вона слушно зауважує, що з огляду на викладене постає закономірне питання чому ж економічне домашнє насильство як форма домашнього насильства є злочином проти життя та здоров'я особи? Адже, за своєю сутністю і вираженням не направлене на безпосередній об'єкт фізичного чи психологічного насильства [6, с. 104].

Цікавою є точка зору Т.П. Мінки, яка визначає родовим об'єктом домашнього насильства є суспільні відносини з охорони життя та здоров'я потерпілої особи. При цьому, вчена вважає, що основний безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення є альтернативним і залежить від характеру насильницьких дій та наслідків, які ними заподіяні. У випадку фізичного насильства безпосереднім об'єкт цього кримінального правопорушення є відносини, що забезпечують тілесну недоторканність, недоторканність життя та здоров'я людини. В разі вчинення психологічного насильства безпосереднім об'єкт цього кримінального правопорушення є нормальний психоемоційний стан потерпілої особи. Якщо відбувається економічне насильство, то порушуються відносини власності, право на достойний життєвий рівень, право на працю, заборона примусової праці, право на освіту тощо [7, с. 99].

За результатами проведеного дослідження О.О. Біловол приходиться до висновку, що об'єктом домашнього насильства виступає: 1) потерпілий, тобто подружжя чи колишнє подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, його невід'ємне благо – здоров'я; 2) права людини (потерпілого) на життя та охорону здоров'я, честі, волі та гідності, на освіту, недоторканність житла, господарську діяльність, достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, право власності, трудові права; 3) соціальні зв'язки між членами суспільства з приводу реалізації зазначених прав у формі правовідносин [8, с. 233]. В.О. Івашенко вказує, що безпосереднім об'єктом домашнього насильства є здоров'я людини. [9, с. 201].

Для встановлення сутності родового об'єкту кримінальних правопорушень, про які йдеться у розділі II Особливої частини чинного КК України, в тому числі, домашнього насильства, необхідно, на нашу думку, провести системно-структурний аналіз суспільних відносин, що поставлені під кримінально-правову охорону. Так, визначальну роль для встановлення змісту і значення кожної складової суспільних відносин відіграє предмет цих відносин, який, у свою чергу, потрібно відрізнити від предмета кримінального правопорушення. Тому сутність суспільних відносин потрібно визначати, виходячи з характеристики їх предмета.

Залежно від особливостей предмета всі суспільні відносини поділяються на матеріальні і нематеріальні. В якості предмета перших можуть виступати речі, гроші, цінні папери, що потрібно розглядати тільки з позиції їх соціальної функції, як засади визначення відносин; в якості предмета других – соціальні, духовні блага або цінності, включаючи ті або інші соціальні інститути, діяльність людей, а на певному рівні ієрархії відносин – інші відносини [10, с.2-48]. Таким чином, на нашу думку, суспільні відносини, які поставлені під

охорону у ст.126-1 КК України, відповідно до наведеної вище класифікації, відносяться до нематеріальних (формується з приводу таких нематеріальних благ як фізичне, психологічне або економічне благополуччя в сім'ї). Потреба у створенні умов, за яких можливо забезпечити належний рівень реалізації сімейних прав громадян, формується через розробку відповідних кримінально-правових норм, об'єктом захисту яких, у даному випадку, виступають нематеріальні суспільні відносини.

Основою формування нематеріальних суспільних відносин виступають певні соціально-правові інститути, що утворюються державою в особі її органів влади, в даному випадку у процесі (з приводу) здійснення державних заходів по забезпеченню дотримання окремих сімейних прав. Русійною силою формування таких соціальних інститутів є усвідомлена необхідність (прагнення, бажання, переконання) у створенні в сфері реалізації громадянами своїх сімейних прав та свобод таких умов, які б забезпечували можливість безперешкодного використання громадянами таких і свобод, гарантували б однакові можливості у сфері їх реалізації.

Однак, враховуючи назву розділу II Особливої частини КК України, потрібно зробити висновок про те, що предметом суспільних відносин, що забезпечують життя, фізичну недоторканність та здоров'я особи, є група «природних» прав людини на життя, фізичну недоторканність та здоров'я. Зроблений висновок демонструє невідповідність назви розділу II Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» групі тих суспільних відносин, що поставлені в ньому під кримінально-правову охорону, в частині закріплення кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Адже, основним безпосереднім об'єктом зазначеного кримінального правопорушення, є сімейні відносини, в яких виключається будь-яка форма насильства, додатковими об'єктами можуть бути відносини права на власність, на достатній життєвий рівень, на працю, на освіту. Тому, на нашу думку, більш логічним виглядало б розміщення кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за домашнє насильство в окремому додатково створеному розділі Особливої частини КК України, куди варто було б згуртувати інші кримінальні правопорушення, що посягають на сімейні правовідносини, зокрема, ст.ст. 150-1, 151-2, 164-169 КК України. До речі, така ідея частково реалізована авторами проєкту Кримінального кодексу України, підготовленого робочою групою з питань розвитку кримінального права у складі Комісії з питань правової реформи, що діє відповідно до Указу Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р. «Питання Комісії з питань правової реформи». У зазначеному проєкті кримінально-правовій охороні сімейних відносин присвячується окремий розділ 4.6. «Злочини та проступки проти сім'ї, дітей та інших вразливих осіб» Особливої частини КК України.

Висновки. Виходячи із наведеного вище, слід зазначити, що криміналізація домашнього насильства та надання цьому явищу юридичного визначення є важливим засобом протидії такому суспільно небезпечному явищу, що, на жаль, має значну поширеність в нашому сьогоденні. Разом з тим, питання розміщення норми, що передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство, у розділі II Особливої частини КК України, є вельми дискусійним з наукової точки зору питанням. Важаємо цілком виваженим і обґрунтованим розміщення норми, що передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство в окремому додатково створеному розділі Особливої частини КК України, куди варто було б згуртувати інші кримінальні правопорушення, що посягають на сімейні правовідносини.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Основний Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.12.2021).
2. Якимова С. В. Лесяк Н. І. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 192-194.
3. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України. Х.: Вища школа, 1988. 181 с.
4. Савченко А.В. Кримінальне право України. К.: Атіка, 2008. 376 с.
5. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за домашнє на сільство: актуальні питання теорії та практики. *Форум Права*. 2019. №55(2). С. 6-14.
6. Бондаренко О.С. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні. *Правові горизонти*. 2019. С.102-107
7. Мінка Т.П. Розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. Кишенев. 2019. №1. С.98-101.
8. Біловол О. Проблемні аспекти визначення основного безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 5. С.227-234.
9. Іващенко В.О. Домашнє насильство: аналіз складу злочину. *Матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу: «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення»*. 22 березня 2019 р. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 200-203.
10. Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (Объект и квалификация преступлений). Л., 1979. 223 с.
11. Проект Кримінального кодексу України, підготовлений Рабочою групою з питань розвитку кримінального права станом на 12.12.2021р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 15.12.2021).

Пригоцький В.А., кандидат юридичних наук,
доцент кафедри бізнесу і права

Вінницький інститут Університету «Україна»

Олійник О.М., старший викладач кафедри
бізнесу і права

Вінницького інституту Університету «Україна»

ЩОДО МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**IN REGARD TO THE INTERNATIONAL ARRANGEMENTS FOR HUMAN RIGHTS
DEFENCE**

Анотація. У цій статті розглядається питання сутності ціннісних орієнтирів України та правового статусу деяких міжнародних механізмів, які забезпечують дотримання прав та свобод людини.